

INTERVIU CU DOMNUL MIHAI DIMITRIE STURDZA

Delia BĂLĂICAN

Familia Sturdza a dat doi domnitori în secolul al XIX-lea

Delia Bălăican (DB): Familia Sturdza este o familie importantă pentru istoria țării. Cu permisiunea dumneavoastră, aș dori să vorbim despre membrii familiei care s-au remarcat prin activitatea politică sau culturală.

Mihai Dimitrie Sturdza: Este o familie importantă despre care istoricii vorbesc. Atunci când intri în studiul istoriei României, numele familiei Sturdza – mai ales în epoca de după secolul al XVIII-lea, familia e mai veche –, însă numele familiei Sturdza se impune.

DB: Sunt oameni politici.

Mihai D. Sturdza (MDS): Sunt oameni politici, însă se remarcă și prin concepțiile religioase, de exemplu, cele ale unui anumit Alexandru Sturdza, care a fost consilierul țarului Alexandru I și care a fost sfetnicul său atunci când s-a redactat faimoasa Convenție a Sfintei Alianțe, încheiată după căderea lui Napoleon, de către învingătorii acestuia. Familia Sturdza a jucat un rol mai ales politic: a dat doi domnitori în secolul al XIX-lea¹ și dat fiind că suntem acum în sediul Academiei Române, numele de Sturdza este cunoscut și aci.

DB: Pentru că încă de la începuturi familia Sturdza a fost alături de această Societate Literară, de această instituție; de fapt a contribuit la înființarea ei.

Donațiile familiei Sturdza către Academie și Biblioteca Academiei Române sunt importante mai ales din perspectivă culturală

MDS: Și după aceea nu numai că a fost alături, dar s-a numărat printre personalitățile cu mare greutate în crearea Academiei Române, a Bibliotecii Academiei Române.

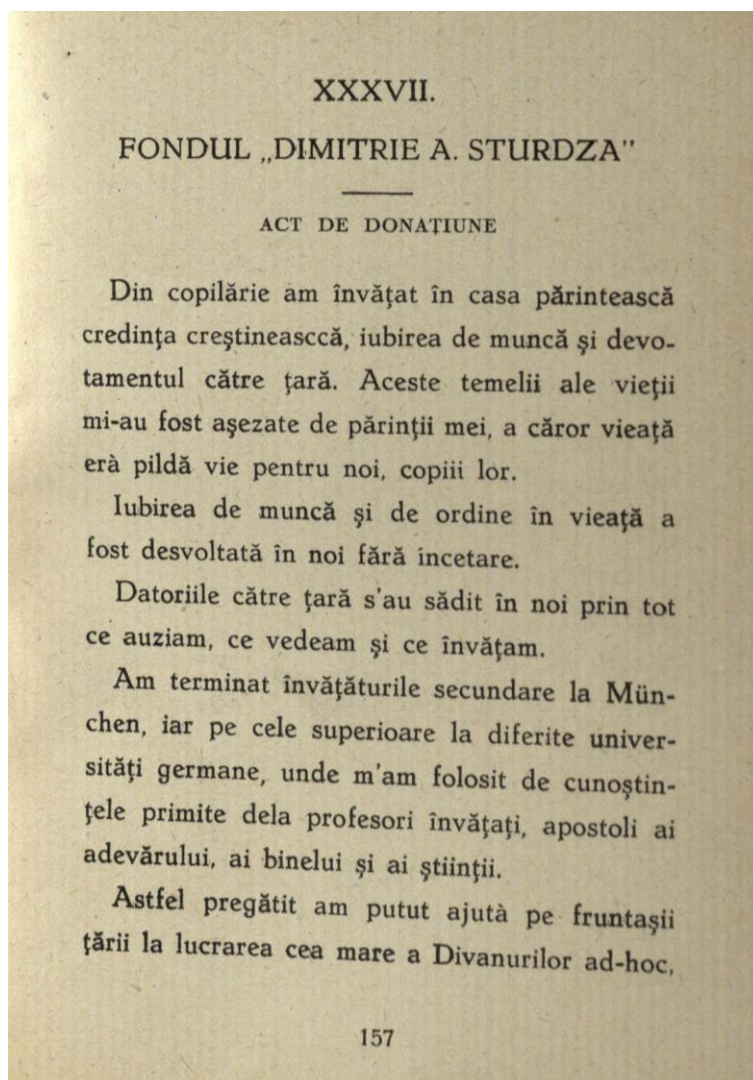
DB: Ca principali donatori!

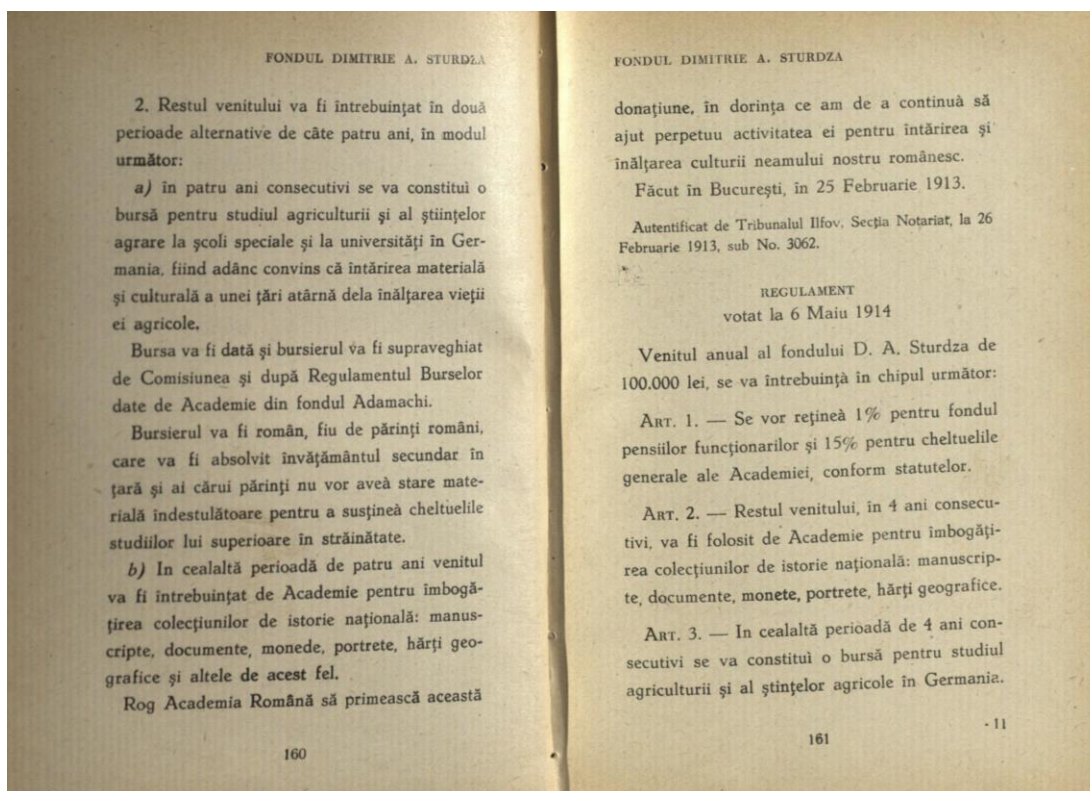
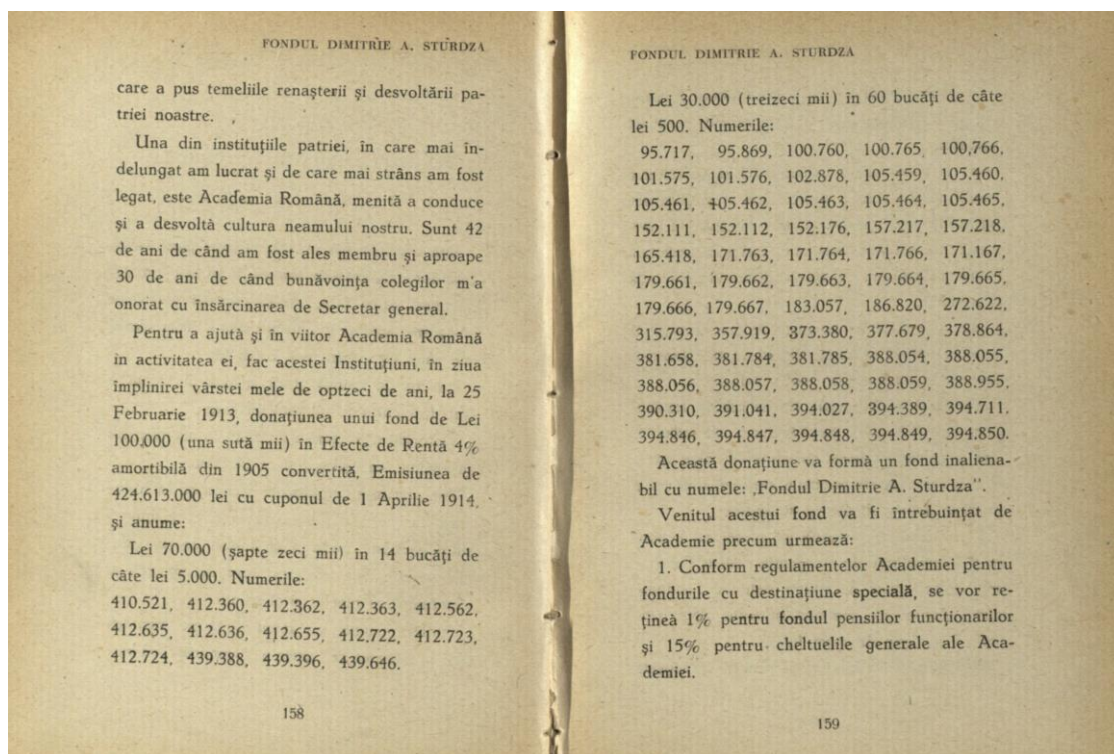
MDS: Ca foarte mari donatori! Știu că Academia Română, în decursul veacului și jumătate de când a fost fondată, a beneficiat de foarte multe și mari donații, dar nu știu exact în ce măsură donațiile familiei Sturdza, care sunt importante, pot fi cuantificate în raport cu donațiile altora, însă când spun că sunt importante, am în vedere că ele se referă mai ales la

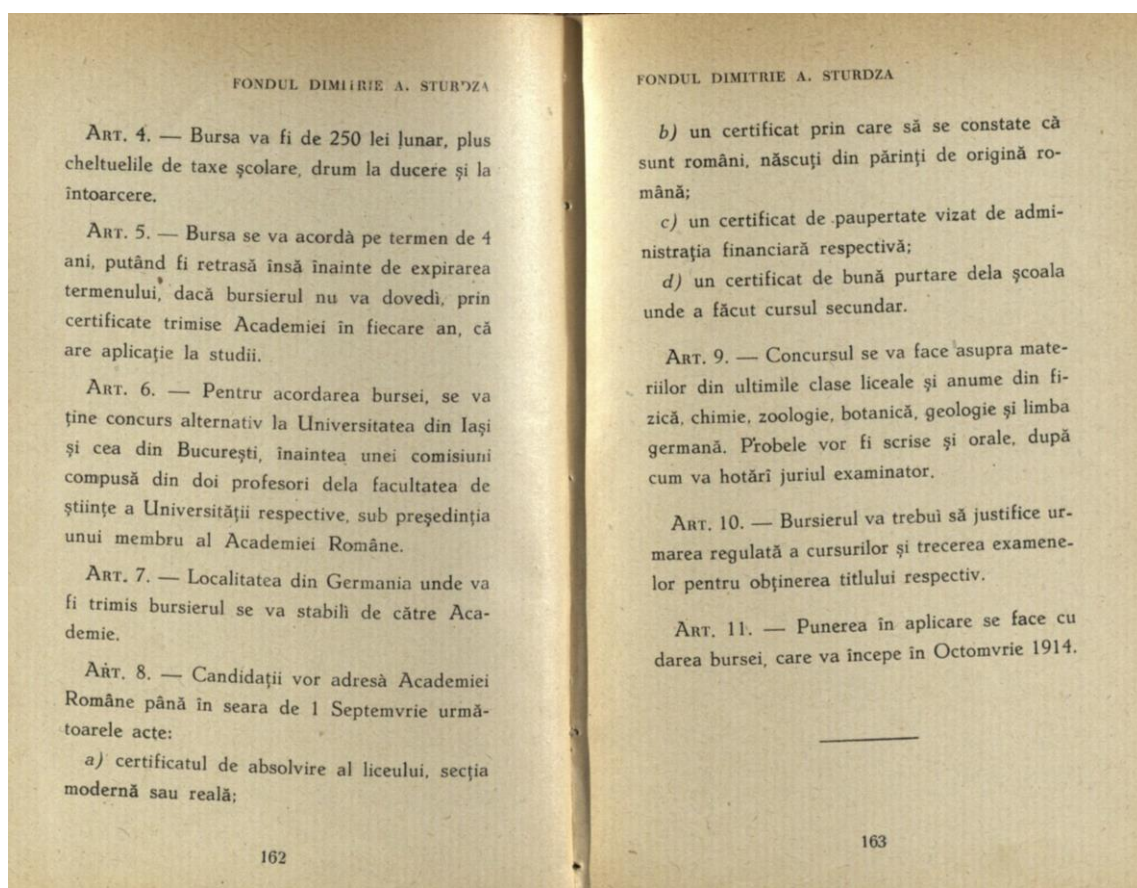
¹ Ioniță Sandu Sturdza a fost domn al Moldovei în perioada 1822-1828, iar Mihail Sturdza a domnit între anii 1834-1849, tot în Moldova.

domeniul cultural. Provin foarte multe documente de la familia Sturdza, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, la moșiile de la Miclăușeni și Șcheia, care aparțineau atunci fraților Sturdza. Proprietarii moșiilor făceau colecții de documente vechi în legătură cu România, bineînțeles, dar nu în legătură neapărat cu familia Sturdza și cu proprietățile acesteia.

DB: Ci referitoare la istoria românilor în general.

Figurile 1-4, fragment din *Acte de fundațiune*, București, Editura Bucovina, 1932, p.157-163, Carte aflată în Colecțiile Bibliotecii Academiei Române

Codex Sturdzanus – monument de limbă română veche, donat Academiei

MDS: Istoria românilor în general: s-au adunat manuscrise de cronici, un codice foarte cunoscut pentru istoria literară, care a fost numit un timp *Codex Sturdzanus*, deși nu fusese întocmit la comanda unui membru al familiei Sturdza, dar ajunsese în prima jumătate a secolului al XIX-lea în colecțiile familiei Sturdza de la Șcheia. *Codex Sturdzanus* cred că astăzi nu se mai numește chiar așa, dar a purtat acest nume pentru că într-adevăr el se afla în păstrarea familiei Sturdza, care l-a donat Academiei după aceea, însă nu a fost scris și nu a fost întocmit în urma unor comenzi din partea familiei Sturdza. Tot acolo, la Șcheia s-au păstrat manuscrisele vechilor cronicari, acte vechi, chirilice bineînțeles, privitoare la foarte multe domenii ale vieții agrare, politice a României. Și cu timpul, colecții complete de ziare: primele exemplare ale presei moldovenești s-au putut găsi în colecții complete, nu în exemplare răzlețe la conacele de la Miclăușeni și Șcheia, de unde, odată cu fondarea Academiei Române, au fost donate Bibliotecii Academiei Române, loc în care se află și astăzi și multe din ele sunt unicate.

Membri ai familiei în Academia Română

DB: Da. Când, revenind la copilărie, la educația dumneavoastră, când ați auzit despre Academie, în ce context? Cum erau privite personajele acestea în familie?

MDS: Erau privite cu respect, dar nu cu foarte mare, nu atrăgeau foarte multă curiozitate din cauza rolului cultural pe care îl aveau. Gheorghe Brătianu, membru și el al Academiei Române și personalitate politică foarte cunoscută, era căsătorit cu Elena Sturdza, crescută de bunica mea, împreună cu tatăl și unchiul meu, pentru că era orfană de mamă. Deci în copilăria mea am auzit, îi cunoșteam pe foarte mulți și îi vedeam foarte des pe soții Gheorghe și Elena Brătianu. Se vorbea în familie, bineînțeles, de Gheorghe Brătianu și de rolul său și de istoric, dar, cum bine știți sau bănuți, lumea, în general, nu este foarte interesată să citească scrieri academice. Una dintre bunicile mele, da, le citea, pentru că îi plăcea să citească și era la curent cu diferite apariții literare și din țară și din străinătate, însă atunci, ca și astăzi, tineretul oricărei familii, când are printre neamuri un profesor mai mult sau mai puțin cunoscut sau vreun artist mai mult sau mai puțin cunoscut, nu e neapărat de părere că asemenea activități sunt și ele foarte distractive. Când ești tânăr preferi să citești alte cărți decât acelea cu note de subsol, cu introduceri savante și cu colaborarea a diferiți academicieni din țară sau străinătate.

DB: Cum vă explicați dumneavoastră acum disponibilitatea lui D.A. Sturdza Miclăușanul², D.C. Sturdza Șcheianul³ de a face donații Academiei Române, pentru a-și pune efortul, inteligența, cultura în slujba acestei instituții, din diversele funcții pe care le aveau?

MDS: În primul rând cred că era vorba de o caracteristică personală, așa cum fiecare om se naște sau nu cu preocupări culturale, științifice sau sportive, să zicem. Un mare matematician nu se naște neapărat cu dorința de a deveni matematician. Asemenea preferințe se dezvoltă în cursul studiilor, după cum ele se dezvoltă și în cazul compozitorilor sau celor care fac muzica.

Sturdzeștii erau destul de mulți și ca în toate familiile nu exista întotdeauna o iubire perfectă. Domnitorul, primul al familiei, Ion Sandu Sturdza, renumit „Domnitorul Cărvunarilor”, a fost un adept al unor idei socotite progresiste, nu a fost deloc agreat de urmașul său, domnitorul Mihail Sturdza, care este străbunicul meu direct. Ca în orice familie existau solidarități sau lipsă de solidaritate, deseori din cauza moștenirilor sau mai simplu spus, din cauza nepotrivirilor de caracter. Cred că Dimitrie Sturdza care a ajuns șeful Partidului Liberal, între Brătianu tatăl și Brătianu fiul, avea la naștere un gen sau o genă ...

DB: O stea? Care-l lumina.

MDS: O genă de istoric, da. După cum și vărul său, un om cu preocupări similare și cu un fel de viață, totuși mai retras, s-a născut cu acea genă de istoric.

² D.A. Sturdza Miclăușanul (1833-1914) a fost prim-ministru de patru ori și președinte al Academiei Române (1882-1884).

³ D.C. Sturdza Șcheianul (1839-1920) a fost membru de onoare al Academiei Române (1907); om de vastă cultură, colecționar pasionat, se numără printre principalii donatori ai Academiei Române.

Mihai Dimitrie Sturdza și profesia de istoric

DB: Dumneavoastră cum ați ales istoria?

MDS: Tocmai. M-am mai gândit deseori de ce am ajuns să aleg istoria? Din preferință! Îmi plăcea să citesc, nu mă gândeam neapărat la faptul că mă voi specializa în lectura unor cărți de istorie, fie ele și cu caracter de roman.

Istoria trăită

DB: La lansarea de cărți *Aristocrați români în lumea lui Proust. Anton Bibescu, Martha Bibescu, Anna de Noailles, Elena Bibescu*, din 29 februarie, redactorul vă prezenta, citând la rândul său din documente de la CNSAS, astfel: origine socială „mic-burgheză, liniuță, prinț”. Cum a fost crescut, cum a fost educat prințul?

MDS: Am fost educat într-o familie care avea mijloace materiale suficiente pentru a-mi asigura studiile pe care mama mea dorea să le urmez. Tatăl meu a murit când aveam vârsta de patru ani, într-un accident și deci am fost crescut de mama și de cele două bunici ale mele. Ele au avut grijă ca, respectând un fel de model educativ, să urmez nu numai cursurile școlii primare; la epoca aceea, dat fiind că ne mutam din Iași în București datorită războiului care permisesse înaintarea Armatei Roșii *victorioase și eliberatoare*, cine locuia în Moldova fugea, și cine putea să fugă mai ales, așa că ne-am mutat la București, unde mi-am făcut tot liceul până în 1952, continuându-mi educația.

DB: Să spunem că v-ați născut la Iași ...

MDS: Nu, m-am născut la București, pentru că familia mamei mele era, locuia în București, deși familia tatălui meu locuia la Iași.

DB: În anul?

MDS: În 1934, deci acum 82 de ani aproape; ei, e o vârstă!

DB: Să fiți sănătos, mulți ani înainte!

MDS: Mulțumesc, mulțumesc! În legătură cu asta vreau să menționez că atunci când am intrat la Biblioteca Academiei ca cititor, mă număram, probabil, printre cei mai tineri, dacă nu cumva eram cel mai tânăr dintre cititorii de atunci, iar acum am ajuns unul dintre cei mai bătrâni cititori, iarăși, probabil, cel mai bătrân!

Educația francofilă

MDS: În familia mea, ca în toate familiile din așa-zisa *societate înaltă* se vorbea franțuzește și se vorbea bine. Limba franceză era vorbită în mod curent acasă, ceea ce nu înseamnă că limba română era disprețuită sau neglijată, dar în virtutea unei tradiții acum veche de trei sau patru generații, influența franceză se extinsese în foarte multe dintre țările mici ale Europei, unde elitele vorbeau limba franceză ...

DB: V-a prins bine pentru mai târziu, după cum avea cursul vieții să vă poarte.

MDS: Daaaa, bineînțeles, evoluția vieții mele, pe care nu o prevăzusem atunci, situația aceasta de francofonie a elitelor culturale sau a unei mari părți, a celei mai mari părți a elitelor culturale din România era comună și altor țări mai mari sau mai mici din Europa,

cum erau: Polonia, Grecia, de Rusia nu mai vorbesc; știți că romanul celebru al lui Lev Tolstoi, *Război și pace*, începe cu o primire la o doamnă, unde toată lumea vorbea franțuzește, deși, și aici vreau să ajung, erau cu toții patrioți ruși, dar modul de expresie se făcea în limba franceză.

DB: Era limba diplomației ...

MDS: Limba, unica limbă a diplomației. Toate până la 1914, când franceza pierduse deja în 1914 o parte din locul ei atât de important din viața diplomatică, dar cred că trei sferturi din rapoartele diplomatice de atunci ale diferitelor țări, inclusiv ale Austriei și Germaniei se făceau în limba franceză. Așa era obiceiul și tinerii diplomați și tinerii intelectuali care își terminau studiile trebuia să vorbească limba franceză ca să arate în definitiv că sunt europeni, că sunt civilizați, că sunt oameni culți. În legătură cu acest lucru, țin să spun, de exemplu, că înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, când eram încă foarte tânăr, se discuta despre cutare sau cutare intelectual sau tehnician de mare valoare care își făcuse o situație de excepție în societatea românească datorită studiilor și capacității sale, dar se adăuga în anumite cazuri: *dar nu vorbește franțuzește, nu cunoaște franceza!*

Limba engleză era aproape necunoscută în mijlocul elitelor românești; aproape necunoscută! Nu era considerată, după cum în Anglia chiar...

DB: Germana mai era prezentă ...

MDS: Mai mult germana. Erau foarte mulți ...

DB: Care-și făcuseră școlile în Germania ...

MDS: Da. Înainte de 1914, iar din 1918, desigur din ce în ce mai mulți. Germania ocupa un loc foarte important, însă limba străină de calitate, de prestigiu, datorită căreia se aprecia, poate nu chiar gradul de inteligență, dar de finețe al cuiva, era limba franceză, care astăzi merge în mod inexorabil spre statutul, dacă nu de limbă moartă, de limbă aproape necunoscută!

Școala românească în comunism

DB: Revenind la profesia pe care v-ați ales-o de istoric, ați făcut facultatea la București?

MDS: Am făcut facultatea la București. Eu mi-am făcut studiile primare, elementare la Iași în particular, după aceea s-a pus problema, bineînțeles, a studiilor liceale. Am împlinit vârsta de 10 ani în 1944, când frontul deja fusese rupt în Moldova. Se retrăseseră germanii stricând tot ce au putut în retragerea lor și apăruse Armata Roșie *glorioasă și eliberatoare* care a stricat și mai mult și în fața căreia era mai bine să nu te afli pentru că nu ieșezi viu din această întâlnire. Deci familia s-a mutat la București și m-am înscris la Liceul Cantemir, unde atunci era director Șafran, fratele cunoscutului rabin Șafran.

Apoi am fost arestat din întâmplare la trei zile după ce mi-am dat examenul și diploma de bacalaureat am regăsit-o la eliberare.

DB: Era în anul?

MDS: Era în anul '52. Și am fost arestat atunci ...

DB: De-acasă? Cum s-a întâmplat?

MDS: Da. Era perioada căderii Anei Pauker și a lui Vasile Luca. Și printre alte mari învinuiri care mi se aduseseră din partea Partidului Comunist aflat deja bine la putere, era deviaționismul burghez. Erau deviaționiști burghezi. Și mai rău erau deviaționiști mic-burghezi. Termenul de *mic-burghez* era aplicat de securiștii care arestau, securiști de grad inferior, dar care erau cozile de topor ale regimului; pentru ei era foarte potrivit să acuze pe toți cei care le erau declarați dușmani ai regimului drept *mic-burgheji*. Ei nu mai știau ce înseamnă *mare-burghez*, *mic-burghez* ..., burghezia era o clasă exploatatoare prin definiție; era burghezia de la țară – chiaburii, burghezia de la oraș, industriașii, comercianții; se închideau cormerțuri unul după altul, băncile nu mai vorbesc, așa că am fost și eu arestat sub învinuirea de nedenumțare de organizație subversivă, organizație de elevi care nu exista decât în mintea securiștilor și organizație care m-a condamnat la 3 ani pentru nedenumțare, un titlu de glorie pentru mine mai târziu, dar atunci foarte periculos, pentru că, dacă se putea, te pune în tot felul de categorii de nedenumțător al unor fapte foarte grave, chiar dacă nu le cunoșteai, era ...; nu denunțaseși, să zicem trădarea de țară sau sabotajul.

După Bacalaureat, la închisoare

DB: La ce închisoare? Unde v-au dus?

MDS: M-au dus, m-au arestat de acasă într-o dimineață. Un polițist în civil care nu se aștepta să mă găsească, era vara, lumea, tineretul mergea la ștrand; eram acasă, m-a arestat, m-a dus pe jos la Circa de Miliție a cartierului; acolo m-a încuiat într-o cameră până a venit o mașină a Securității, cu geamuri fumurii; asta era ziua-n amiaza mare; m-au culcat pe bancheta din spate a mașinii ca să nu mă vadă lumea; nici nu mă putea vedea; și m-au dus la Rahova, care era sediul, unul din sediile principalelor penitenciare din țară. Acolo am stat două săptămâni cred, opt într-o cameră cu șase paturi, la subsol, fără aer, fără căldură, cu mâncare deja proastă. La Rahova a fost o anchetă foarte sumară, eram cu tot felul de lume, nu numai burghezi și mic-burgheji, dar și șoferi de camioane care fuseseră arestați, pentru că la o beție înjuraseră regimul, erau și ei dușmani ai regimului de democrație populară, erau chiaburi, erau ..., în fine, o lume întreagă care începea acum să recunoască realitățile ...

DB: Diferențele de regim.

MDS: Diferențele de regim; și lumea care, mă refer la cei de la țară, care la un moment dat fusese foarte bucuroasă să afle de exproprierea moșiilor, pentru că în felul acesta ei sperau să li se dea și lor ceva din hectarele avute de moșierimea mare sau mică, or n-a fost nicio împrumțărare la vremea aceea, decât foarte teoretică, în privința unora dintre soldați, datorită participării la lupte și nu la luptele din Est împotriva Uniunii Sovietice, ci la luptele din Vest, împotriva germanilor și ungarilor care se retrăgeau. De la Rahova, care a fost închisoare de tip clasic, cu celule la subsol, ne-au dus – te plimba de colo-colo, cu ochelari puși pe nas, ca să nu vezi, să nu fii recunoscut – la Jilava. Fortul de la Jilava era amenajat acum, era de mult, încă din vremea legionarilor, transformat în închisoare politică, de mare siguranță, unde fuseseră comise masacre de către legionari sau cei care le-au urmat imediat legionarilor la putere, deținuți celebri împușcați în curtea interioară, noi nu știam nimic și

de aceea și astăzi sunt mirat că aud diferite acuzații formulate împotriva unor oameni care au trăit acele vremuri îngrozitoare că ar fi știut ce se întâmpla la Auschwitz sau în lagărele de exterminare naziste. Nu se știa. Germanii nu făceau propagandă cu treaba asta, bineînțeles. Lumea nu știa despre asta, după cum nu știa nici despre noi cei care eram internați la Jilava, într-un regim de înfometare, oameni de toate vârstele, tot așa, în celule supraaglomerate, cu tinete pentru nevoi fiziologice, tinetele astea erau niște hârdaie mari cu două capete găurite, în așa fel că puteau fi transportate punându-se o bârnă între cele două capete și deținuții le purtau pe umăr până la descărcarea lor în afară; nu vă mai vorbesc de mirosuri, de lipsa de igienă și de lipsa chiar de cea mai elementară pudoare pentru că nu exista nicio perdea; era un colț lângă ușă și lumea, bineînțeles avea nevoie să folosească tineta și se puneau pe vine la marginea tinetei, era și asta o tehnică, pentru că era un hârdău mare, trebuia totuși să te ții în echilibru în așa fel încât nici să răstorni tot conținutul și nici să nu pierzi echilibrul și să intri cu piciorul acolo.

DB: Câți ani aveți?

MDS: Eu atunci aveam 17 ani. Eram cel mai bătrân din lot. Lotul nostru se compunea din băieți și din fete, între mine, ca vârstă, 15 ani și 17 ani. Toți acuzați de complot și alții ca mine de nedenunțare de complot. Nu vă mai spun că era o arestare făcută de elevi și eleve, mai ales de la Liceul Caragiale. Printre arestați, ca toți elevii de liceu, se aflau și grupuri de prieteni, printre care unul din acei băieți, tot așa foarte tânăr, era fiul unui colonel de aviație foarte important, cu rol de comandament la Aeroportul de la Băneasa; or acel băiat a fost eliberat după trei zile, părinții au știut unde să se adreseze și i-am văzut dosarul la CNSAS, a fost cu recomandarea Securității să fie muștrat de părinți. El a scăpat ieftin.

DB: A existat și vreun proces?

MDS: N-a fost proces, că nu era motiv de proces, pentru că era o organizație fantomă, erau doi sau trei din rândul acestei organizații numite *Pătratul Roșu* care umblaseră prin cartier punând bilețele *Jos Comuniștii*, prin cutiile de scrisori ale cetățenilor. Au fost prinși, au fost identificați, mai precis spus, și n-au fost arestați decât mai târziu, după arestarea Anei Pauker și a lui Vasile Luca, tocmai din motivul că dispozițiile Ministerului de Interne, care asculta la rândul său de dispozițiile Moscovei, erau să mai crească numărul arestărilor, ca să sporească intimidarea populației, așa că i-a arestat și pe membrii acestei organizații, *Pătratul Roșu*, care nu avea niciun fel de structură și era o invenție a Securității pentru a mai mări procentele de deținuți.

Viața sub comunism, se știe astăzi, era făcută din rotații succesive, valuri-valuri de arestări, mulți din ei își pierdeau viața la Canalul Dunăre-Marea Neagră, la diversele pușcării de mare teroare, la Pitești, chiar și la Jilava, unde erau execuții de care noi nu știam.

DB: Dar atunci, fiind arestat, ce vă trecea prin minte, sperați să mai scăpați?

MDS: Nu știam. Nu știam. Eram foarte tineri. Poate ne gândeam că vom scăpa, de fapt nu ne gândeam că scăpăm, era o situație absolut necunoscută, pentru că înainte de a fi arestați fusese deja arestată multă lume, dintre care o parte fusese eliberată, alții erau în lagărele de muncă forțată și mureau acolo. Era o societate în care denunțul era o bază. Denunțul era la baza societății.

DB: Acasă vă aștepta mama? Bunicile mai trăiau?

MDS: Bunicile trăiau amândouă, dar și mama și bunica mea din partea tatălui au fost și ele arestate când eram eu la pușcărie. A fost altă organizație de spionaj, de data asta.

Dar ele având păduri în județul Neamț, aveau contracte de vânzare de cherestea cu un comerciant de cherestea, evreu din Galați. Domnul Friedman. Domnul Friedman, înainte de război, vindea cherestea, la rândul său, unor firme comerciale din Anglia și după '48, în Israel. Și de-acolo a ieșit. Un securist a avut ideea genială de a face un mare complot de spionaj compus din două prințese, mai vreo doi generali, care erau administratori de moșie prin diferite locuri. Era foarte frumos! Domnul Friedman, comerciant evreu, era în legătură cu englezii, care nu puteau fi decât spioni. Mama și bunica mea au stat fiecare la izolare, anchetate fiind de ofițeri de securitate tineri care erau convinși că fac o treabă serioasă, așa învățaseră ei, că cine era în legătură cu englezii sau cu americanii era un spion. Deci, bunica mea, mai ales, a avut de suferit, avea aproape 80 de ani, domnul Friedman era foarte bolnav și a murit de altfel în cursul anchetei, dar se pare că n-a fost bătut. Erau niște vremuri cumplite, într-adevăr, când te gândești acuma! Lumea trăia vânzându-și ce mai avea prin casă.

DB: Dumneavoastră ați fost bătut?

MDS: Eu n-am fost bătut niciodată, am scăpat, ca și cei din lotul meu, niciunul n-a fost bătut, pentru că eram socotiți într-adevăr minori. Și eu am avut o poveste aici, cu vârsta mea de minor, deși eram cel mai bătrîn din lot. Am refuzat să mă duc în lagărul de muncă forțată de la Bicaz. M-a învățat cineva, eram la Ghencea în momentul ăla.

DB: Mai mergeau refuzurile?!

MDS: Nuuu. Au rămas și securiștii care organizau lotul și ne luau așa, la mare viteză, să ne încarce în camioane, să mergem la gară și de-acolo cu trenul trei zile, în vagoane de vite, închise, de asta nu se mai vorbește, pentru că sunt numai anumite categorii care au voie să fi fost persecutate. Și m-am dus, când m-a chemat, i-am spus unui ofițer care a rămas tablou, că eu nu mă duc, deoarece Carta Națiunilor Unite prevede ca minorii, dacă n-au comis nimic concret, să nu fie arestați și duși la diferite închisori. Omul ăla a rămas absolut tablou.

DB: Nu a fost pregătit pentru o astfel de reacție.

MDS: Nu. Și a zis că își compromite cariera lui ascultând asemenea bazaconii din partea unui deținut. Noi eram tratați, n-am fost bătuți, dar eram tratați, *mă hoțule, mă banditule*; era chiar unul la Ghencea, în lagărul de la Ghencea, unde erau barăci enorme cu paturi suprapuse cu sute de deținuți și era un caporal Turică mic, gros, tânăr, așa îndesat și se plimba foarte țațoș printre paturi; n-aveam voie să ne mișcăm și zicea: *Mă, poți să fi fost ministru, banditule, poți să fi fost general, banditule și chiar contabil-șef, pentru mine tot un bandit rămâi!*; Ei, de-atunci ne-a rămas nouă, ne-am mai întâlnit unii după aceea și spuneam: *Domne, n-ai fost nici măcar contabil-șef și tot ai fost la închisoare și așa mai departe.* Nu, eu n-am fost bătut, însă am fost tratați prost. Ofițerul care organiza lotul de transport al deținuților a fost așa de mirat, s-a repezit la telefon, a cerut instrucțiuni, am fost băgat într-o cameră și încuiat acolo, pe urmă am fost scos și erau alți doi securiști care mi-au pus cătușe la mâini și la picioare și m-au bușit, era seara deja, într-o mare încăpere în

care erau alți deținuți, dar hoți de drept comun, niște țigani care încercaseră să evadeze. Exista și în categoriile astea o anumită solidaritate. După ce am intrat acolo, aud o voce din întuneric: *Mă, tu cine ești? Ești de la politici sau de la drept comun?* Erau și barăcile de drept comun. Am spus: *Sunt de la politici. / Păi de ce ți-a pus cătușe? / Că n-am vrut să mă duc la lot. / Și te dor cătușele? / Da, mă dor! / Stai așa, nu te mișca! /* Și m-a desfăcut pe timpul nopții. Nu știu cum au făcut, aveau ei rețeta lor. Mi-au desfăcut cătușele și de la mâini, și de la picioare până la ora 5 dimineța, că la 6 știau ei că vine și ne scoate de-acolo și ne bagă pe toți în trenul de vite să ne ducă la Bicz. Or eu la 6 aveam cătușele frumos puse la loc, a defilat tot transportul de deținuți în fața mea, ca să fi văzut ăla care nu respectă ordinele și nu știu ce; și am fost dus la Bicz, unde nu se știa că un deținut vorbise public, în fața autorităților, a securității, de anumite legi internaționale.

DB: Deci până la urmă v-au dus la Bicz.

MDS: M-au dus la Bicz, la muncă, la muncă iarăși o categorie de deținuți mai privilegiată, nu era muncă de exterminare, la muncă forțată, muncă grea, dar la aer curat, aerul de munte, cu norme care puteau fi făcute, munceai mai greu și cu o hrană ceva mai consistentă decât arpacașul și zeama de varză care se dădea în lagărele de muncă și de pe urma cărora mureau cu sutele. Țiu minte prima noapte petrecută la Bicz; ne-a pus imediat de gardă noaptea în fața barăcilor și eram doi; mă uitam la un cer; de gardă; un cer seniin de toamnă târzie, se vedeau câteva stele lucind departe; ne gândeam amândoi, am și spus, nu mai știu cine a avut prima replică: *Ăsta e un cer de oameni care n-au speranță!* Un cer absolut superb, indiferent față de soarta oamenilor.

DB: Și în ce an ați plecat?

Ce caut eu acolo, în străinătate ?

MDS: Eu am plecat în '63, în decembrie. Și am ajuns în Occident, am stat trei luni în Grecia, la rudele care m-au scos și pe urmă am venit în Franța unde mi-am petrecut după aceea viața și mi-am construit cariera. Când am plecat mă gândeam: *Ce caut eu acolo în străinătate, nu cunosc nimic, dar totuși ...*

DB: Și când ați ajuns acolo cum vedeți România?

MDS: N-am mai avut nicio legătură, n-am vrut să am de-a face cu România când am ajuns, că m-am dus de vreo două ori la biserica românească de la Paris, care era un centru mare de întâlnire al emigrației române, căptușit cu informatori de la Legația română sau de la Ambasada română. Și n-am avut nimic de-a face cu ei.

Ei, după aceea m-am căsătorit și am intrat într-un mediu francez, eram deja la Ministerul de Externe Francez, într-un mediu iarăși francez, n-aveam de-a face cu turnătorii noștri naționali.

Interpret de limba română pentru Generalul de Gaulle

DB: Și n-ați mai revenit în țară, decât după '90?

MDS: Nu, am venit mult mai devreme, am venit în '68, când Generalul de Gaulle a venit în România.

DB: A, când ați venit ca translator, ca interpret de română.

MDS: Și a căzut pe mine toată povestea asta pentru că ...

DB: Lucrați la minister?

MDS: Lucram deja la Minister, dar nu din cauza asta! Ei găsiseră, tot la Minister, un ziarist foarte cunoscut, român de origine, cunoscut ca fiind un bun ziarist, polemic, dar un bun ziarist și l-au chemat să-l întrebe dacă vrea să fie interpret. El a primit, dar orice ambasadă în ajunul, în pregătirea unor vizite de stat, trebuie să comunice, lucru perfect normal, celelalte părți numele misiunii.

DB: Și n-a fost admis?

MDS: Au găsit pe altcineva. De-atunci au aflat cine este; nu l-au luat; a acceptat și omul ăla, cam imprudent, chiar în seara aceea, s-a dus noaptea, pe întunecate așa, la ambasadă. Acuma, francezii în materie de servicii secrete nu sunt nici ei niște naivi, natural că în Franța nici pe departe nu exista turnătorii asta generalizată despre care s-au găsit atâtea dovezi în România ...

Și despre mine și despre doamna despre care voi vorbi, se credea că eram în mare prietenie cu de Gaulle, cu miniștrii francezi, care ne povestesc toate... Interpretul e o mobilă, el repetă exact, e obligat să repete exact ceea ce aude, nu intră în vorbă cu tot felul de excelențe și de diplomați care nu mai știu ce să facă sau ce favoruri să-i facă. Am fost numit.

DB: Când ați venit, nu ați mai făcut altceva, alte vizite la București?

MDS: Ba da, am făcut la București. Mamei și bunicii mele. Oficial, că am cerut.

Dar până să fiu numit eu, a fost numită doamna Sanda Stolojan, absolventă a unei școli de interpreți, foarte capabilă persoană, însă Generalul de Gaulle, când a auzit că va avea ca interpret o femeie ...

DB: A refuzat?

MDS: A refuzat. El era un om cu un simț al teatrului foarte mare. Un politician, făcea niște gesturi extraordinare, dramatice, ridica brațele în aer, intona, *Franța*, nu știu ce, ori lui nu îi convenea faptul că lângă el să fie o femeie ...

DB: Care să-i facă concurență eventual.

MDS: Nu concurență, nuu, nu era vorba de nicio concurență. Ea interpreta ce spunea el, dar simpla prezență fizică a unei femei îi deranja într-un fel simțul dramatic. Și-atunci a spus că *nu, că să i se găsească un bărbat*. Cei de la minister, jenați că nu se poate aplica o discriminare pe simplu motiv de sex, că e femeie. Ei, și m-au găsit pe mine, care am făcut față, eu nu mai fusesem interpret până atunci, am făcut față, dar atunci s-a convenit ca doamna Stolojan să fie interpretă la reuniunile private, în interiorul clădirilor oficiale, deci să nu fie văzută de public, și eu afară, în aer liber, cu de Gaulle. Am mai povestit astea, amintirile mele cu de Gaulle și de călătorie la Craiova etc. După aceea am rămas eu singur interpret pentru Giscard d'Estaing, ocazii foarte rare, nu se făceau vizite la nivelul ăsta tot timpul.

DB: N-a fost o problemă că sunteți dumneavoastră interpretul?

MDS: Numele meu nu apărea în rapoarte sau în presă. Ca și cum conversațiile se purtau direct între cei doi, fără interpret. În cazul ăsta, când doi șefi de stat, care nu vorbesc limba celuilalt, au un interpret, comunicatul oficial nu spune că a existat interpretul cu numele cutare. Interpretul nu există. Și dacă nu există, e vina lui, fiindcă trebuie să-și facă treaba, dar în mod oficial numele meu nu era pronunțat.

DB: Dar nu s-au sesizat până la urmă, în țară?

MDS: Ba s-au sesizat foarte bine, a și venit unul imediat la mama acasă să-i spună că nu știu ce ... Știți, și securiștii ăștia își dădeau mulți importanță, aveau ideile lor și șefii lor nu marșau întotdeauna. Eu n-am apărut pe podiumuri sau în împrejurări oficiale spunând *eu sunt cutare*, nuu. Eram un interpret în spate. Și tovarășul Ceaușescu și Generalul de Gaulle au avut un schimb de impresii foarte rodnic și foarte interesant, dar ăla a avut loc datorită unui interpret, care, dacă spunea prostii, o pățea.

DB: Da. Interesant. Cred că am mai putea să vorbim, dar într-un viitor dialog.

MDS: Trece vremea.

Delia BĂLĂICAN
Biblioteca Academiei Române